

ZNAČAJ PORESKIH PRIHODA NA VOLUMEN BUDŽETSKOG DEFICITA

THE SIGNIFICANCE OF TAX REVENUES ON THE VOLUME OF THE GOVERNMENT BUDGET DEFICIT

Janković Gordan | Inovacioni centar Univerzitet Niš, Srbija | jankovic.gordan90@gmail.com

JEL klasifikacija: H61

DOI: 10.5937/trendpos2301043J

UDK: 336.1/.5

336.14

336.225.62

COBISS.SR-ID 119432969

"Ovaj istraživački rad finansijski je podržalo Ministarstvo nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije (Ugovor br. 451-03-47/2023-01/200371)"

"This research was financially supported by the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia (Contract No. 451-03-47/2023-01/ 200371)"

Sažetak

Budžet jeste skup svih planiranih prihoda i rashoda fizičkih i pravnih lica, institucija, države... za određeni vremenski okvir, obično godinu dana. Akcenat ćemo staviti na budžet države. U situaciji kada su upravo ovi planirani prihodi na nižem nivou u odnosu na planirane rashode dolazi do pojave budžetskog deficita. Velika boljka sadašnjih država jeste hronični budžetski deficit. On nastaje u situaciji kada se negativni jaz između javnih prihoda i rashoda pojavljuje svake godine u dužem vremenskom periodu. Ogroman značaj u javnim prihodima budžeta savremenih država imaju tzv. poreski prihodi. U samom radu pažnju ćemo posvetiti poreskim prihodima. Daćemo empirijski prikaz kretanja strukture ovih prihoda u zemljama sa različitim nivoima dohotka per capita, analiziraćemo uticaj poreskih prihoda na visinu budžetskog deficita. Kakva će biti struktura poreskih prihoda u velikoj meri zavisi od stepena razvijenosti privrede te zemlje.

Abstract

The budget is a set of all planned revenues and expenditures of individuals and corporations, institutions, the state... for a certain time frame, usually per year. We will put emphasis on the government budget. In a situation where exactly these planned revenues are at a lower level

compared to planned expenditures, a government budget deficit occurs. The big problem of the modern states is the chronic budget deficit. It arises in a situation where a negative gap between public revenues and expenditures appears every year for a long period of time. The so-called tax revenues have a huge importance in the public revenues of the budgets of modern states. In the paper itself, we will pay attention to tax revenues. We will show an empirical presentation of the trends in the structure of these revenues in countries with different levels of income per capita, we will analyze the impact of tax revenues on the level of the budget deficit. The structure of tax revenues largely depends on the level of development of that country's economy.

Ključne reči: Budžet, budžetski deficit, porez na dohodak fizičkih lica, porez na dobit preduzeća, akcize, PDV

Keywords: Government budget, government budget deficit, taxes on income of individuals, taxes on income of corporates, excises, VAT

Uvod

Svaki pojedinac, institucija, organizacija, nivo lokalne samouprave, pa i država kao celina tokom svog postojanja imaju određene troškove odnosno rashode. Suprotno rashodima, postoje prihodi, koji su u službi finansiranja tj. pokrića pomenutih rashoda. Skup tih prihoda i rashoda sačinjavaju jedan sveobuhvatni dokument koji je poznat pod nazivom budžet. U radu ćemo se baviti državnim budžetom. Budžet jeste finansijska institucija na osnovu koje se obezbeđuju prihodi i planiraju rashodi određene zemlje za neki vremenski interval, obično od godinu dana.

Stanje budžeta može biti trostruko. Ekonomska teorija teži ka prvom stanju odnosno budžetskoj ravnoteži. Ono nastaje kada su prihodi budžeta jednaki budžetskim rashodima, a ovo stanje je poznato još i pod nazivom budžetski ekvilibrijum. Druga situacija jeste kada su budžetski prihodi veći od budžetskih rashoda, a takvo stanje je poznato kao budžetski suficit. Suprotno budžetskom suficitu jeste budžetski deficit. On nastaje kada su budžetski prihodi manji od budžetskih rashoda. Suficit i deficit dovode do tzv. budžetske neravnoteže. Logično, nameće se zaključak da je deficit budžeta opasniji od budžetskog suficita. Savremene države se sve češće susreću sa problemom budžetskog deficita, pa će i tema ovog rada biti budžetski deficit.

Rad možemo podeliti u dve glavne celine. Prva celina će biti usmerena na teorijsko razmatranje budžetskog deficita. Obzirom da je budžetski deficit negativni jaz prihodne i rashodne strane budžeta, ne možemo da ne spomenemo budžet kao finansijsku instituciju. U skladu sa tim, osim budžetskog deficita teorijski ćemo se baviti i budžetom. Spomenućemo i glavnu razliku između budžetskog i fiskalnog deficita. Na kraju ovog dela, empirijski ćemo prikazati kretanje salda budžeta u zemljama sa različitim nivoima dohotka per capita sa posebnim akcentom na saldo budžeta Republike Srbije.

Druga, globalna celina rada se fokusira na identifikaciju glavnih determinanti budžetskog deficita. Obzirom da bez prihoda ne bi postojao ni budžet, pažnju ćemo posvetiti budžetskim prihodima i to pre svega poreskim prihodima. Najpre, bavićemo se teorijskom konsideracijom poreskih prihoda, a potom ćemo prikazati empirijske podatke kretanja poreskih prihoda u gore spomenutim zemljama za određeni vremenski interval. Primenom različitih metoda istraživanja izvešćemo zaključak o uticaju poreskih prihoda na dinamiku kretanja budžetskog deficita.

Predmet istraživanja jeste uticaj poreskih prihoda na visinu budžetskog deficita. Cilj možemo podeliti na naučni i praktični. Naučni cilj rada je identifikacija pojedinih poreskih prihoda kao ključnih determinanti visine budžetskog deficita, dok je praktični cilj da se, kroz utvrđivanje poreskog oblika koji imaju najviši stepen uticaja na visinu budžetskog deficita, unapredi sposobnost fiskalnih vlasti Republike Srbije radi održavanja visine budžetskog deficita na optimalnom nivou.

Za izradu ovog rada korišćemo različite metode kao što su: metoda deskripcije, apstrakcije, normativni metod, metod komparacije, indukcije i dedukcije kao i metod analize i sinteze.

Teorijska konsideracija budžeta I budžetskog deficita

Uloga budžeta u finansiranju društvenih potreba

Citiraćemo laureata Nobelove nagrade za ekonomiju, profesora Jozefa Stiglicu koji smatra da je „upravljanje državom jedno od najznačajnijih javnih dobara. Svi mi imamo koristi od bolje, efikasnije i odgovornije države. U stvari „dobra država“ poseduje oba svojstva javnih dobara. Iz koristi koje ona pruža, teško je i nepoželjno isključiti bilo kog pojedinca. Ako je država sposobna da ne smanjujući obim svojih usluga bude efikasnija i da smanji poreze, svi imaju koristi“ [1]. Možemo reći da se upravljanje državom može sagledati sa različitih aspekata. Najznačajnije gledište upravljanja državom jeste rukovođenje njenim sredstvima. Sredstva države se iskazuju u njenom budžetu. Brojni ekonomisti daju slične, ali ipak različite definicije budžeta. Dr. Miodrag Matejić budžet definiše kao „akt kojim se predviđaju i odobravaju, unapred i za određeni period vremena, prihodi i rashodi države, akt koji sadrži i cifarski pregled njene upravne, ekonomske i društvene aktivnosti“ [2]. Profesor Milan Todorović smatra da je budžet „sistematski i cifrano izražen pregled državnih prihoda i rashoda koji obeležava cilj i odnos državnih potreba“ [3]. Francuski sociolog Moris Duverger budžet definiše kao „godišnji finansijski program koji predstavlja skup državnih prihoda i rashoda utvrđenih unapred, po pravilu godišnje, na detaljan način, koji ima obavezan karakter“ [4].

Iz ovih definicija, možemo izvući dva zaključka o budžetu. Kao prvo on nam pokazuje smer za budućnost, a kao drugo, budžet predstavlja upoređivanje priliva sredstava i troškova.

Prve obrise budžeta možemo pronaći kod Starih Grka i Rimljana. Međutim, u to vreme on nije imao oblik pravog budžeta. U srednjem veku on poprima neke specifične karakteristike ali je bio u obliku registra. U pravom obliku i sa svim potrebnim elementima budžet se prvi put pojavljuje u 15.veku. Odavde zaključujemo da je budžet novijeg datuma u odnosu na neke druge finansijske kategorije poput novca, berzi, banaka..

Postoje različite vrste budžeta. Sve vrste budžeta možemo svrstati u nekoliko kategorija. U skladu sa tim budžet možemo podeliti prema sledećim kriterijumima:

Prema ekonomskoj funkciji budžet delimo na:

- Klasičan državni budžet i
- Budžet funkcionalnih finansija

Prema homogenosti:

- Jedinstveni i
- Dvojni

Prema vremenskom kriterijumu budžet delimo na:

- Redovni i
- Naknadni

Prema strukturalnom kriterijumu postoje:

- Resorni budžeti,
- Budžet uže lokalne samouprave i
- Budžet države

Budžet kao akt ima svoje funkcije. Sve funkcije budžeta možemo podeliti na [5]:

- Političku,
- Pravnu,
- Plansku,
- Ekonomsku,
- Finansijsku,
- Kontrolnu i
- Socijalnu

Svaki budžet ima svoj životni vek. Tokom života on mora imati i svoje određene faze [6]. Prva životna faza budžeta jeste izrada. Da bi se otpočelo sa budžetiranjem neophodno je da se da inicijativa za njegovu izradu tj. sastavljanje. Druga faza jeste donošenje budžeta. Ova faza se realizuje tako što se vrši usvajanje projektovanog budžeta u skupštini. Nakon usvajanja dolazi faza izvršenja budžeta. Ova faza podrazumeva da se prikupe svi planirani prihodi i da se utroše za pokriće unapred planiranih rashoda i to u visini kojim su predviđeni budžetom. Životni ciklus budžeta se završava poslednjom fazom a to je kontrola budžeta odnosno usvajanje završnog računa budžeta.

Radi što bolje realizacije budžetske procedure, neophodno je poštovati određena pravila prilikom izrade, donošenja, izvršenja i kontrole budžeta. Ta pravila su u ekonomskoj terminologiji poznata kao budžetski principi. Sve budžetske principe možemo podeliti u dve grupe i to [7]:

Statički budžetski principi, gde spadaju načelo:

- Budžetskog jedinstva,
- Budžetske potpunosti i
- Preglednosti.

Dinamički budžetski principi, gde spadaju načelo:

- Budžetske tačnosti,
- Budžetske ravnoteže,
- Budžetske javnosti,
- Prethodnog odobrenja budžeta i
- Periodičnosti budžeta.
- Afektacija budžetskog deficita

Kao što smo već rekli budžet predstavlja skup svih planiranih prihoda i rashoda. Ukoliko je suma planiranih prihoda jednaka sumi planiranih rashoda onda imamo stanje budžetske ravnoteže. Suprotno budžetskoj ravnoteži imamo budžetski disbalans. Budžetski disbalans jeste stanje kada suma planiranih prihoda nije jednaka sumi planiranih rashoda. Situacija kada je saldo budžetskih prihoda veći od salda budžetskih rashoda imamo budžetski suficit. Suprotno njemu, imamo budžetski deficit. To je stanje kada postoji negativni jaz između salda budžetskih prihoda i budžetskih rashoda. Predmet ovog rada jeste upravo budžetski deficit. Prema profesoru Žarku Ristiću budžetski deficit se definiše kao „razlika između fiskalnih prihoda i javnih rashoda, finansirana kroz stavke bruto pozajmica umanjjenih za amortizaciju duga” [8].

Postoje različite vrste budžetskog deficita. Neke od njih su sledeće:

- Stvarni deficit – on predstavlja negativni saldo između stvarnih prihoda i rashoda,
- Ciklični deficit – nastaje u situaciji cikličnih privrednih kretanja,
- Strukturalni deficit – stanje kada privreda funkcioniše u uslovima prirodne stope nezaposlenosti,
- Privremeni deficit – kada su rashodi veći od prihoda u kratkom vremenskom periodu,
- Trajni deficit – kada su rashodi veći od prihoda u dužem vremenskom intervalu.

Mnogi poistovećuju budžetski i fiskalni deficit. Međutim, ovde postoji značajna razlika. Budžetski deficit predstavlja negativni saldo budžeta lokalne samouprave ili opšte države, dok fiskalni deficit obuhvata deficit i države i svih javnih preduzeća. Logično, nameće se zaključak da je budžetski deficit uži pojam od fiskalnog deficita.

Jedno od pitanja koje se postavlja jeste zakonska granica visine budžetskog deficita. Prema Međunarodnom monetarnom fondu granica budžetskog deficita je definisana na 3% BDP-a, međutim, ta granica se često prelazi.

Još jedno od pitanja koje se postavlja, jeste da li države treba da teže ka budžetskoj ravnoteži ili ka deficitarnom budžetskom finansiranju. Prema klasičarima, budžetski disbalans treba izbegavati.

Po njima tzv. zlatno pravilo javnih finansija jeste uravnotežen budžetski saldo. Suprotno klasičarima, savremene ekonomske teorije smatraju da je budžetski deficit jedini način na osnovu koga bi mogla da se poveća stopa privrednog rasta. Mnogobrojni kejnzijanci smatraju da budžetski deficit ima isti uticaj na monetarnu ravnotežu kao i investicije.

Empirijski prikaz visine budžetskog deficita

Kao što ni jedna zemlja sveta nema isti nivo BDP-a, isto tako postoje i razlike u visini budžetskog deficita među privredama različitih zemalja. Kako bismo izveli bolje zaključke u radu, prikazaćemo visine budžetskog deficita zemalja različitog stepena razvijenosti. Prema klasifikaciji svetske banke, sve ekonomije sveta delimo u 4 grupe i to prema kategoriji visine dohotka per capita na:

- Ekonomije sa niskim dohotkom,
- Ekonomije sa niže-srednjim dohotkom,
- Ekonomije sa višim-srednjim dohotkom i
- Ekonomije sa visokim nivoom dohotka [9].

Tabela 1. Prikaz visine budžetskog deficita u % od BDP-a u zemljama sa različitim nivoima dohotka od 2008. do 2020. godine

Godina	Zemlje			
	Mali	Nigerija	Srbija	Japan
	Rang			
	Sa niskim dohotkom	Sa niže-srednjim dohotkom	Sa višim-srednjim dohotkom	Sa visokim dohotkom
	Budžetski saldo			
2008.	-2,2	-0,4	-1,6	-3,6
2009.	-4,2	-0,1	-3	-8,6
2010.	-2,1	-2	-3,2	-8
2011.	-3,7	-1,8	-3,8	-8,2
2012.	-1,3	-1,4	-5,6	-7,5
2013.	-2,9	-1,4	-4,9	-7,2
2014.	-3,5	-0,9	-5,9	-5,9
2015.	-1,8	-1,7	-2,7	-4,6
2016.	-3,9	-2,6	-0,2	-4,8
2017.	-2,9	-1,8	+0,7	-4,1
2018.	-2,5	-3,1	+0,6	-3,4
2019.	-1,8	-4,2	+0,2	-3,4
2020.	-6,1	-4	-8,3	-9,3

Izvor [10]

U tabeli 1 dat je prikaz kretanja budžetskog salda u procentu od BDP-a za period od 2008. do 2020. godine u zemljama sa različitim nivoima dohotka. Uzeli smo ovaj vremenski okvir iz razloga što uključuje određene krahove, kao što su Savremena svetska ekonomska kriza iz 2008. godine, zatim Covid-19 pandemija kao i Ruska intervencija u Ukrajini, ali i period stabilnosti i mira (2010.-2019.).

Analizirajući podatke iz tabele 1 možemo zaključiti da u svim posmatranim zemljama imamo budžetski disbalans, i to budžetski deficit sa izuzetkom Srbije za period od 2017. do 2019. godine kada je imala suficit u budžetu. Posmatrano u globalu vidimo da je do porasta negativnog budžetskog salda u svim posmatranim zemljama dolazilo do 2010./2011. godine kao posledica Svetske ekonomske krize iz 2008. Nakon završetka ekonomske krize i nakon primene brojnih mera sa smanjenje negativnih efekata krize dolazi do perioda stabilnosti i blagostanja, pa u skladu sa tim vidimo da u tom istom periodu sve do 2020. dolazi do smanjenja budžetskog deficita u svim posmatranim zemljama sa pojedinim oscilacijama. Visina budžetskog deficita u svim posmatranim zemljama teži ka visini propisanoj od strane MMF-a, dok u Srbiji čak prelazi u budžetski suficit.

Međutim, sa pojavom Covid-19 pandemije i njenim posledicama dolazi do drastičnog skoka deficita budžeta gotovo u svim posmatranim privredama. Najveći skok primećujemo u Srbiji i Japanu, što dovodi do zaključka da što je privreda neke zemlje otvorenija to je i podložnija spoljnim efektima.

Determinante visine budžetskog deficita

Pregled literature po pitanju determinanti deficita budžeta

Postavlja se pitanje koji sve faktori utiču na visinu budžetskog deficita. Odgovor na ovo pitanje nije nimalo jednostavan i kratak. Lista faktora je velika. U nastavku ćemo navesti samo delić faktora koji utiču na visinu negativnog budžetskog salda. Dragan Avramović u svom radu dokazuje da su političke, ekonomske i društvene determinante veoma bitne na listi faktora koji determinišu budžetski deficit [11]. Pod političkim faktorima posebno izdvaja: 1. izborni sistem, 2. stepen decentralizacije i 3. ideološko opredeljenje Vlade, dok pod ekonomskim faktorima posebno mesto po njemu zauzimaju: 1. nivo cena, 2. ekonomski ciklus i 3. akumulirani javni dug. Profesorka Milka Grbić ističe da su ključni faktori visine budžetskog deficita: 1. politika i makroekonomsko okruženje, 2. finansijska represija i liberalizacija, 3. finansijska regulativa i kontrola budžeta [12]. Cenjena profesorka sa Ekonomskog fakulteta u Nišu, Jadranka Đurović-Todorović je u radu dokazala da postoji veza između povećanja poreske osnovice i visine budžetskog deficita [13].

U skladu sa ovim poslednjim dokazom, autor ovog rada će pokušati da nastavi profesorkin rad, odnosno akcenat istraživanja će staviti na neke od poreskih prihoda u službi determinanti visine budžetskog deficita.

Teorijsko razmatranje javnih prihoda

Obzirom da smo već rekli da budžet predstavlja skup svih planiranih prihoda i rashoda jedne države za određeni vremenski period, najčešće od godinu dana, tu ćemo zastati i akcenat ćemo staviti na budžetske prihode.

Kako bi država mogla da ostvari sve ciljeve i zadatke koje ima pred sobom, neophodna su joj određena novčana sredstva odnosno potrebni su joj prihodi. Razvoj javnih prihoda možemo pratiti u odnosu na razvoj države kao celine. U robovlasničkom društvu, država je prihode obezbeđivala pre svega na silu, odnosno otimanjem od naroda. Za razliku od ovog tipa društva, u feudalizmu, država je prihode obezbeđivala od poljoprivrede i zanatstva, obzirom da znamo da se feudalizam bazirao na kmetskom radu na selu i zanatskom u gradu. Kapitalizam razvija korpu javnih prihoda koji se razlikuju u velikoj meri u odnosu na feudalizam. Činjenica da kapitalizam vuče sa sobom i mnogo širi opseg uloge države, normalno je da su potrebe kapitalističke države mnogo veće što u krajnjoj instanci dovodi i do potrebe za većim javnim prihodima. U ovakvom sistemu najveći deo javnih prihoda se obezbeđuje putem poreza.

Javne prihode možemo podeliti na različite načine. U ekonomskoj literaturi javni prihodi se najčešće dele na:

- Redovne i vanredne,
- Javnopravne i privatnopravne,
- Originarne i derivativne,
- Prihode od fizičkih i od pravnih lica,
- Povratne i nepovratne i
- Namenske i nenamenske prihode [14].

Podela na redovne i vanredne prihode podrazumeva sve one prihode koji pristižu kontinuirane, iz godine u godinu (redovni javni prihodi) i prihode koji se ne ubiru redovno (vanredni). Javnopravni prihodi podrazumevaju one prihode koje država ubire od stanovništva tj. iz njihovog dohotka putem poreza, dok privatnopravne prihode čine prihodi iz državnih preduzeća. Originarni prihodi su oni prihodi koje država ostvaruje svojim ekonomskim aktivnostima, dok su derivativni prihodi oni prihodi koji prilaze na osnovu suvereniteta vlasti. Rekli smo da postoje i prihodi od fizičkih lica, to su novčana sredstva po osnovu poreza iz zarada, i prihodi od pravnih lica koji se ostvaruju po dva osnova: 1. po osnovu plaćanja poreza iz poslovanja i 2. po osnovu zajma državi. Poreze koje fizička i pravna lica plaćaju su po pravilu nepovratni javni prihodi, međutim ako se država pozajmi od preduzeća, onda ona po osnovu korišćenja plaća kamatu, a naravno vraća i glavnici, pa takav javni prihod ima povratni karakter. Na kraju, rekli smo da javne prihode možemo podeliti i na namenske – to su prihodi koje država usmerava na tačno unapred definisane rashode, i nenamenske – javni prihodi koji se koriste za zadovoljenje svih društvenih potreba.

Postoje i brojne druge međunarodne kategorizacije javnih prihoda. Obično se u svetu koristi neka od četiri klasifikacije. Te klasifikacije su sledeće:

- podela javnih prihoda prema OECD-u,
- evropski sistem integrisanih ekonomskih računa,
- klasifikacija Ujedinjenih nacija i
- sistematizacija Međunarodnog monetarnog fonda.

Najgrublja podela javnih prihoda jeste na poreske (prihodi po oporezivanja) i neporeske prihode (ostali javni prihodi). U nastavku ćemo se baviti poreskim prihodima.

Teorijsko i empirijsko proučavanje poreskih prihoda

Sva novčana sredstva koje država prihoduje po osnovu poreza bilo kog oblika, predstavlja poreski prihod. Profesor Jovanović smatra da: „Skup svih poreskih oblika koji se primenjuju u jednoj zemlji za ostvarivanje ciljeva poreske politike, nazivamo poreskim sistemom“ [15]. Poreski sistemi mogu sadržati u sebi veliki broj poreskih oblika. Među najstarijim i najprihvaćenijim je podela poreza na direktne i indirektne poreze [16]. Direktni porezi jesu troškovi koji direktno pogađaju poreske obveznike [17], dok indirektni porezi pogađaju rashode koje poreski obveznik ima da bi obezbedio potrošnju.

Standardni poreski oblici direktnih poreza su:

- Porez na dohodak fizičkih lica,
- Porez na dobit pravnih lica i
- Porez na imovinu.

Osnovni poreski oblici indirektnih poreza tj. poreza na potrošnju jesu:

- Porez na dodatu vrednost (PDV),
- Akcize i
- Carine.

U nastavku rada, akcenat će biti stavljen na porez na dohodak fizičkih lica, na porez na dobit preduzeća, na akcize i na PDV. Razlog za to jeste što oni predstavljaju ključne poreske prihode u velikom broju zemalja.

Porez na dohodak fizičkih lica predstavlja jedan od najznačajnijih poreskih oblika savremenih poreskih sistema, jer se na osnovu njega prikupi oko 25% ukupnih javnih prihoda. Povećano učešće ovog poreskog oblika u razvijenim zemljama je od velikog značaja. U skladu sa tim dr. Jadranka Đurović-Todorović i dr. Marina Đorđević, redovne profesorke na Ekonomskom fakultetu u Nišu na katedri „javnih finansija“ smatraju da „progresivni karakter ovog poreskog oblika može umanjiti regresivno dejstvo ostalih neposrednih poreza, kao i poreza na promet“ [18].

Poput poreza na dohodak fizičkih lica u grupi direktnih poreza spada i porez na dobit preduzeća. Što se tiče njegove izdašnosti, manja je u odnosu na izdašnost poreza na dohodak fizičkih lica i poreza na potrošnju, ali njegov značaj i uloga se ogledaju u razvojnoj i stabilizacionoj funkciji.

Najznačajniji oblik indirektnih tj. poreza na potrošnju jeste porez na dodatu vrednost (PDV). Porez na dodatu vrednost se obično koristi radi realizacije postavljenih ciljeva ekonomske politike. Karakteristika ovog oblika indirektnog poreza jeste veliki stepen izdašnosti.

Jedan od najranijih oblika poreza na potrošnju jesu akcize. To su porezi specijalne namene. Primenjuju se na tzv. luksuzne proizvode.

Tabela 2. Empirijski prikaz procentualnog učešća poreza na dohodak fizičkih lica, poreza na dobit preduzeća, pdv-a i akciza u strukturi ukupnih poreskih prihoda za vremenski interval od 2008. do 2020. godine u odabranim zemljama

god.	M				Z				E				M				LJ				E			
	PDF L	PDP	PDV	AK	PDF L	PDP	PDV	AK	PDF L	PDP	PDV	AK	PDF L	PDP	PDV	AK	PDF L	PDP	PDV	AK	PDF L	PDP	PDV	AK
2008.	6.9	13.4	33.9	9.3	x	X	X	X	12.8	6	51.8	17.3	19.9	13.7	8.9	10.4								
2009.	6.6	14.3	35.6	7.5	X	X	X	X	12.4	5.1	51.7	20.9	20	9.6	9.6	9.3								
2010.	6.7	15.8	34.8	7.6	8	55.5	14	X	12.2	4.8	51.8	22	18.6	11.6	9.6	10.6								
2011.	7.1	13.5	37	5.1	6.2	63.8	10.7	9.1	10.7	5.3	53	23	18.4	11.8	9.4	7.9								
2012.	8	15.2	32.1	8	6.9	62.2	10.4	13.2	6.7	7.1	53.5	26.3	19.2	12.5	9.2	8.3								
2013.	7.3	15.5	35.5	6.7	7.6	58.7	11.9	12.1	6	7.4	52.6	28.3	18.9	13.2	9.2	8								
2014.	7.6	19.9	28.2	6.9	7.6	55.9	11.7	12.7	5.8	8.3	53.1	27.6	18.9	12.9	12.2	7.7								
2015.	7.5	15.3	27.9	11.7	9.4	50.5	13.3	12.5	5.6	7.1	52.2	29.6	18.6	12.3	13.7	8.1								
2016.	6.9	15.1	28.8	11.6	11.2	44.6	15.3	12.3	5.4	8.4	51.1	29.9	18.8	12	13.3	8.1								
2017.	7.5	16.8	29.4	9.9	10.9	44.9	14.9	9.7	5.7	10.7	49.4	28.8	19.1	11.8	13	7.7								
2018.	7.2	16	29.4	8.2	9.8	50.3	13.6	10.7	5.9	10.2	49.6	28.8	18.8	12.9	12.8	7.1								
2019.	7.1	14.3	30.4	6.7	10.7	45.9	13.7	12.1	6.2	10.5	49.9	27.7	18.8	12	13.2	6.6								
2020.	8.4	17.3	26.9	7	11.5	37.6	18	13.2	6	10.3	50	27.8	18.7	11.7	14.9	6.1								

Izvor [19].

Napomena: U tabeli su morale skraćenice da bi sve stalo.

Legenda: NI – Nigerija; SR - Srbija; JA – Japan; PDFL – Porez na dohodak fizičkih lica; PDP – Porez na dobit preduzeća; PDV – Porez na dodatu vrednost; AK – Akcize.

U tabeli iznad dajemo prikaz kretanja prihoda od pojedinih oblika direktnih poreza (porez na dohodak fizičkih lica, porez na dobit preduzeća) i poreza na potrošnju (PDV i akcize) u procentu od ukupnih poreskih prihoda u vremenskom intervalu od 2008. do 2020. godine za pojedine zemlje iz različitih grupacija sa različitim nivoima dohotka per capita. Mali je zemlja koja je odabrana iz grupacije zemalja sa niskim nivoom dohotka, Nigerija iz grupe sa niže-srednjim dohotkom, Srbija kao zemlja sa višim-srednjim dohotkom i Japan kao država iz grupacije zemalja kategorisane kao zemlje sa visokim nivoom dohotka. Na osnovu podataka iz tabele broj 2 uočavamo sledeće:

Što se tiče poreza na dohodak fizičkih lica, zemlja koja ima najmanje učešće ovih prihoda u ukupnim poreskim prihodima jeste Mali, zatim sledi Nigerija, pa potom Srbija, dok je Japan sa najvećim učešćem. Ovo je i normalno obzirom da je Mali zemlja iz grupacije sa najnižim dohotkom per capita, a Japan iz grupacije sa visokim dohotkom.

Kod poreza na dobit preduzeća situacija je komplikovanija. Najveće prihode po osnovu ovog poreskog oblika ostvaruje Nigerija i to u proseku negde oko 50%. Potom sledi Japan sa oko 19%,

pa Mali sa oko 15% i najmanje prihode po osnovu ovog poreza prikupi Srbija. Zašto je ovakva situacija? Pojasnićemo. Nigerija ima najviše stope poreza na dobit preduzeća, što nikako nije dobro za privredu, u Japanu postoji ogroman broj pravnih lica koji uspešno posluju ali su njihove poreske stope male, dok je Srbija zemlja sa veoma malim brojem uspešnih pravnih lica pa je to i jedan od razloga zašto je Srbija na dnu ove liste.

Za razliku od situacije kod poreza na dobit preduzeća, porezom na dodatu vrednost u Srbiji se prikupi najveći iznos poreskih prihoda, čak preko 50% u odnosu na ukupne poreske prihode. Ova činjenica nas upućuje na zaključak da je država teret prikupljanja javnih prihoda svalila na građane, odnosno potrošnja je preopterećena.

Kada pogledamo kolonu koja prikazuje prihode po osnovu akciza kao oblika poreza na potrošnju vidimo potpuno istu situaciju kao i sa PDV-om, s'tim što je procenat učešća u poreskim prihodima u Srbiji oko 20%, što nas upućuje na isti zaključak kao kod kategorije poreza na dodatu vrednost.

Komparacijom podataka iz tabele 1 i tabele 2 možemo zaključiti da najrazvijenije zemlje tj. zemlje iz grupacije sa visokim dohotkom per capita najveći deo javnih prihoda obezbeđuju na osnovu poreza na dohodak fizičkih lica, dok u manje razvijenim zemljama poput Srbije i najnerazvijenijim zemljama poput Nigerije i Mali javni prihodi, u najvećem stepenu se obezbeđuju po osnovu PDV-a i poreza na dobit preduzeća. Na isti taj način, u istoj srazmeri se i finansira budžetski deficit.

Zaključak

Svaka moderna država mora svake godine da planira prihode i rashode za tekuću godinu, odnosno, nezamislivo je postojanje moderne države bez budžeta. Prilikom realizacije budžeta postoje faze kroz koje prolazi budžet. Tim fazama je neophodno posvetiti pažnju sa velikim uvažavanjem. Osim toga prilikom izrade, donošenja, izvršenja i kontrole budžeta neophodno je poštovati određena pravila tj. principe.

Da rezimiramo, budžet se sastoji od dve strane: prihodne i rashodne. Ukoliko je prihodna strana budžeta jednaka rashodnoj strani onda je reč o budžetskoj ravnoteži. Klasičari akcenat daju budžetskoj ravnoteži i smatraju da budžetski disbalans treba izbegavati. Budžetska neravnoteža jeste stanje kada se prihodna i rashodna budžetska strana razlikuju. Kod budžetske neravnoteže imamo dva stanja. Stanje suficita kada je prihodna strana veća od rashodne, i stanje deficita kada je prihodna strana manja od rashodne. Za razliku od klasičara, savremene ekonomske teorije akcenat stavljaju na deficit, jer smatraju da je to jedini način povećanja privredne stope rasta.

Postoje različiti izvori iz kojih država obezbeđuje te planirane u ekonomskoj literaturi poznate kao javne prihode. Javne prihode možemo podeliti na neporeske i poreske. U neporeske javne prihode spadaju prihodi koje država ostvari po osnovu prihoda od državnih preduzeća, po osnovu pozajmica i drugo. Poreske javne prihode čine svi prihodi ostvareni po osnovu svih oblika oporezivanja. Najznačajniji izvor prihoda svake moderne države je poreski prihod, dok su najizdašniji prihodi po osnovu oporezivanja prihoda fizičkih i pravnih lica, kao i porezi na luksuznu robu (akcize) i porez na dodatu vrednost (PDV).

Kakvo će biti budžetsko stanje, ne zavisi samo od stepena razvijenosti zemlje, već i od načina opredeljenja koji izvor javnih prihoda koristiti. Takođe, kao što smo videli iz prikazanih podataka, veliki uticaj na visinu budžetskog deficita imaju tzv. eksterni šokovi.

Zemlje sa najvišim nivoom dohotka per capita kao najznačajniji izvor javnih prihoda koriste prihode po osnovu oporezivanja dohotka građana, što je i oličenje najrazvijenijih zemalja sveta, a pri tom je i normalno kada se zna da je ovaj oblik direktnog poreza najizdašniji. Manje razvijene i najnerazvijenije zemlje, odnosno zemlje sa nižim i najnižim nivoima dohotka per capita kao osnovne izvore javnih prihoda koriste prihode od poreza na potrošnju tj. PDV i akcize. Na ovakav način prikupljanja prihoda država preopterećuje potrošnju. Takođe, kod pojedinih nerazvijenih zemalja uočavamo da je glavni izvor prihoda budžeta porez na dobit preduzeća. To nikako nije dobro iz razloga što porez na dobit preduzeća ima pre svega stabilizacionu i razvojnu ulogu, a ne ulogu budžetskog finansijera.

Bibliografija

- [1] Jozeph, E., S., Ekonomija javnog sektora, prevod, Ekonomski fakultet, Beograd, 2008., str. 149.
- [2] Matejić, M., Finansije, Beograd, 1978. str. 125.
- [3] Todorović, M., Nauka o finansijama, knjiga II, Beograd, 1932. str. 11.
- [4] Duverger, M., Finances Publiques, Librairie Montaigne, Bordeaux, 1995., pp. 281.
- [5] Đurović – Todorović, J., Đorđević, M., Javne finansije: teorija i praksa, Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, 2019., str. 357.
- [6] Stakić, B., Jezdimirović, M., Javne finansije, Univerzitet Singidunum, Beograd, 2020., str. 87.
- [7] Đurović – Todorović, J., Đorđević, M., Javne finansije: teorija i praksa, Ekonomski fakultet Univerziteta u Nišu, Niš, 2019., str. 365 - 370.
- [8] Ristić, Ž., Fiskalna strategija, Ekonomski fakultet, Beograd, 2011., str. 525.
- [9] <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519-world-bank-country-and-lending-groups> pristupljeno 17.januara 2023.
- [10] <https://tradingeconomics.com/country-list/government-budget> pristupljeno 03.marta 2023.
- [11] Avramović, D., Političke, ekonomske i društvene determinante budžetskog deficit, Vojnoekonomski pregled, Beograd, 2018. (2), str. 326. – 350.
- [12] Grbić, M., Ključne determinante razvoja finansijskog sistema, Centar za ekonomska i finansijska istraživanja, Oditior, Beograd, 2019. (1), str. 7. – 21.
- [13] Đurović-Todorović, J., Vuković, M., Empirical evaluation of the fiscal position in Serbia, Economic Themes, Niš, 2016., Vol. 54, Issue 2., pp. 217. – 232.
- [14] Jovanović, M., Finansije u teoriji i praksi, Ekonomski fakultet, Niš, 1996., str. 26.
- [15] Jovanović, M., Finansije u teoriji i praksi, Ekonomski fakultet, Niš, 1996., str. 84.
- [16] Bruce, N., Public Finance and the American Economy, Second Edition, University of Washington, Addison-Wesley Longman, 2001., pp. 297.
- [17] Đurović-Todorović, J., Đorđević, M., Direktni porezi, Ekonomski fakultet Niš, SATCIP, Vrnjačka Banja, 2011., str. 26.
- [18] Đurović-Todorović, J., Đorđević, M., Ristić, M., Struktura savremenih poreskih sistema, Ekonomski fakultet, Niš, 2019., str. 57.
- [19] <https://stats.oecd.org/> pristupljeno 25.marta 2023.

Datum prijema rada:22.04.2023.

Datum prihvatanja rada:09.06.2023.